

1 pjece
37.07
Han

**ARBEJDER-
KLASSEN
OG
DE HØJERE
UDDANNELSER**

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS
BIBLIOTEK
BORGergADE 23, 1300 K - TEL. (01) 13 93 11

ERIK JØRGEN HANSEN

1982 17.05.1

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS PJECE 13:

Arbejderklassen og de højere uddannelser er skrevet af Erik Jørgen Hansen. Pjecen tager udgangspunkt i og refererer de hovedresultater og konklusioner fra socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse, der er offentliggjort i instituttets publikation 112: *Hvem bryder den sociale arv?* af Erik Jørgen Hansen, bind I-II, 1982. I lighed med hvad der gælder for socialforskningsinstituttets øvrige pjecer, har forfatteren alene ansvaret for formuleringer og konklusioner.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS SKRIFTER

Socialforskningsinstituttet publicerer sine resultater i fem skriftserier:

Publikationer

Serien er instituttets hovedrække. Skrifterne tilsigter på problemorienteret måde at fremlægge undersøgelsesresultater og analyser heraf.

Studier

Serien omfatter undersøgelsesrapporter, i hvilke vægten er lagt på metodologiske problemer, og sigter primært på videnskabeligt interesserede.

Meddelelser

Serien omfatter hovedsagelig foreløbige undersøgelsesrapporter samt mindre arbejder af selvstændig karakter.

Pjecer

Serien sigter på at orientere større kredse om instituttets arbejder og bidrage til almen debat.

Småtryk

Serien omfatter særtryk af medarbejdernes artikler i videnskabelige tidsskrifter samt oplæg til videnskabelige kongresser mv. i det omfang, de formodes at være af interesse for bredere kredse.

ERIK JØRGEN HANSEN

ARBEJDERKLASSEN OG DE HØJERE UDDANNELSER

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS PJECE 13

I KOMMISSION HOS
TEKNISK FORLAG – KØBENHAVN
1983

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS
BIBLIOTEK
BORBERGGADE 28, 1300 K - TEL. (01) 13 98 11

Socialforskningsinstituttets skrifter kan frit citeres, dog med tydelig angivelse af kilden. Publikationer, der omtaler, anmelder, henviser til, gør uddrag af eller gengiver dele af socialforskningsinstituttets skrifter, bedes tilsendt instituttet.

The reports of the Danish National Institute of Social Research may be freely quoted, however with an explicit indication of the source. Any publication mentioning, reviewing, referring to, making extracts from, or reproducing parts of the writings of the Danish National Institute of Social Research, will kindly be requested by the Institute.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET
Borgergade 28, 1300 København K. Danmark
Tlf.: (01) 13 98 11

REPROSET
ISBN 87-7487-225-7
So 19-353

Indhold

	Side
Hvorfor netop arbejderklassen?	5
Hvorfor højere uddannelse?	7
Uddannelseseksplosionen	8
Gavnede væksten arbejderbørnene?	10
Hvem brød op fra arbejderklassen?	17
Blev intelligensreserven udtømt?	19
Lighed er mange ting	25
Demokratisering af den kulturelle kapital	28
Bilagstabeller	31
Litteratur	39

Hvorfor netop arbejderklassen?

Borgere, bønder og arbejdere er de gamle samfundsklasser. Blandt dem var det arbejderklassen, der sidst opnåede indflydelse på samfundsudviklingen og på sine egne kår. Det er sket inden for de sidste 50 år. Arbejderklassens politiske indflydelse er nu markant, dens faglige styrke er stor, og dens levkår er blevet stærkt forbedret. Det kniber dog fortsat med indflydelsen på produktionsvilkårene. Arbejderbevægelsen mener heller ikke, at dens medlemmer har fået en rimelig andel af samfundets uddannelsesgoder.

Det er et gammelt krav, at uddannelse ikke skal være forbeholdt de bedrestillede lag. Sådan er det heller ikke formelt. I praksis har den sociale rekruttering til de fleste videregående uddannelser dog altid været udpræget skæv. Derfor har kravet om en demokratisering af adgangen til uddannelserne stadigvæk en plads på de fleste politiske partiers programmer.

Lige efter 2. verdenskrig begyndte man for alvor at formulere målsætningen om uddannelsernes demokratisering. Undersøgelser viste, at den sociale skævhed var enorm. Måske var det for arbejderklassen i virkeligheden endnu sværere at opnå reel adgang til videre uddannelse end det havde været at tilkæmpe sig materielle goder. I en undersøgelse af de danske studenters sociale oprindelse fra 1949 kunne sociologen Theodor Geiger således fundere over, om det egentlig ikke var ret naturligt med et forholdsvis lille antal studerende husmands- og arbejderbørn. Ved siden af, som han skrev, »de økonomiske forholds snæverhed« var der jo »miljøpåvirkninger af kulturel og psykisk art. Netop de nævnte samfundslags hele livssyn og daglige omgivelser ligger afgjort den akademisk-intellektuelle atmosfære fjernere end tilfældet er for andre lags vedkommende«.

Hermed pegede han på, hvad vi senere har kaldt de økonomiske og

de sociale barrierer mod uddannelse. Uanset deres styrke måtte nogle af disse barrierer dog nedbrydes. Det havde i hvert fald bred opbakning i den Ungdomskommission, der arbejdede i slutningen af 1940'erne. Her fandt man nogle formuleringer om demokratisering af uddannelserne, som har været retningsgivende for dansk uddannelsespolitik siden da. Man skrev: »Dette krav (uddannelsernes demokratisering), som i de seneste år er blevet fremført med stor kraft af alle ungdomsorganisationer, såvel de upolitiske som næsten alle afskygninger af de politiske, udtrykker netop ønsket om, at det må blive muligt for enhver uanset egne eller forældrenes økonomiske kår at opnå den uddannelse, som interesser og anlæg tilsigter, således at den allerede eksisterende formelt lige adgang til uddannelse kan få det rette reelle indhold«.

Disse krav var med til at forme den udvikling af vort uddannelsessystem, som har givet både de gode og de dårlige rammer for ungdommens uddannelse her og nu.

De gode rammer er den mangefold større mængde af uddannelses-tilbud, der findes i dag, sammenholdt med noget tidligere tidspunkt i vor historie. Det er også den interesse, der er for at måle uddannelsessystemets succes eller fiasko ud fra, hvor mange arbejderbørn der nyder gavn af de mange tilbud. At adgangen til uddannelse skulle være uafhængig af forældrenes økonomiske kår, betød nemlig i praksis, at de forholdsvis dårligst stillede, nemlig arbejderbørnene, især burde tilgodeses.

De dårlige rammer derimod er bl. a. de konsekvenser, der blev et resultat af kravet om en »uddannelse, som interesser og anlæg tilsigter«. Dette krav tog ikke rigtigt hensyn til, at arbejderbørnene har færre muligheder for at få de interesser og anlæg, som skolen lægger vægt på, og at skolen netop selv i høj grad bestemmer, hvad der er gode anlæg og fornuftige interesser. Derfor er demokratiseringskravet blevet vanskeligt at opfylde. Hertil kommer, at ungdommen har troet på, at en uddannelse i overensstemmelse med de selvoplevede interesser og anlæg er en retting. Derfor har ungdommen i vid udstrækning meldt sig til uddannelser, som slet ikke kan finde anvendelse i de nuværende mængder. Det hører også til de dårlige rammer, at demokratiserings-

kravet blev fortolket som en ensidig udbygning af de boglige uddannelser, mens man i årtier lod lærlingeuddannelserne i stikken.

Mange af disse sammenhænge er velkendte, men hvor stor en rolle spiller de i det samlede billede? Det er vi nu i stand til at give et rimeligt svar på. Svaret fremstår på baggrund af resultaterne fra en række netop afsluttede uddannelsesundersøgelser i socialforskningsinstituttet.

I denne pjece vil vi især se på, hvor meget arbejderbørnene har fået ud af væksten i de højere uddannelser, hvilke arbejderbørn der brød op fra deres miljø, om intelligensreserven hermed blev udtømt og om den gamle – men stadigvæk levende – formulering af demokratiseringskravet kan bruges i fremtidens uddannelsespolitik.

Hvorfor højere uddannelse?

Den særlige interesse for de højere uddannelser, det vi i dag kalder lange, videregående uddannelser – nemlig uddannelser på universiteter og højere læreanstalter – har rødder langt tilbage i tiden. Ungdomskommissionen pegede således på flere grunde til speciel fokusering på adgangen til de højere uddannelser. »Samfundet skal øve den retfærdighed over for hver enkelt borger uanset stand og social stilling, som ligger i demokratiets begreb«, skrev man. Et klart udtryk for, at højere uddannelse ansås for særlig attråværdigt for det enkelte menneske. Der var dog også en samfundsøkonomisk begrundelse. Disse uddannelser koster mange penge for skatteyderne. Altså må man sørge for, at det bliver »de bedste«, der får dem. Det udtrykte man således: »... også i samfundsøkonomisk henseende er det et naturligt krav, at adgangen til den højere uddannelse står åben for dem, der skønnes at have evner og anlæg for at få det bedste udbytte af uddannelsen«. Samtidig havde man en politisk begrundelse. Man accepterede indirekte, at der nu engang er store magtforskelle i samfundet, og skrev så direkte, at »... det er i høj grad en samfundsinteresse, at personer udgåede fra de forskellige befolkningsgrupper får adgang til at udøve de forskellige samfundsvigtige funktioner, som er forbeholdt personer,

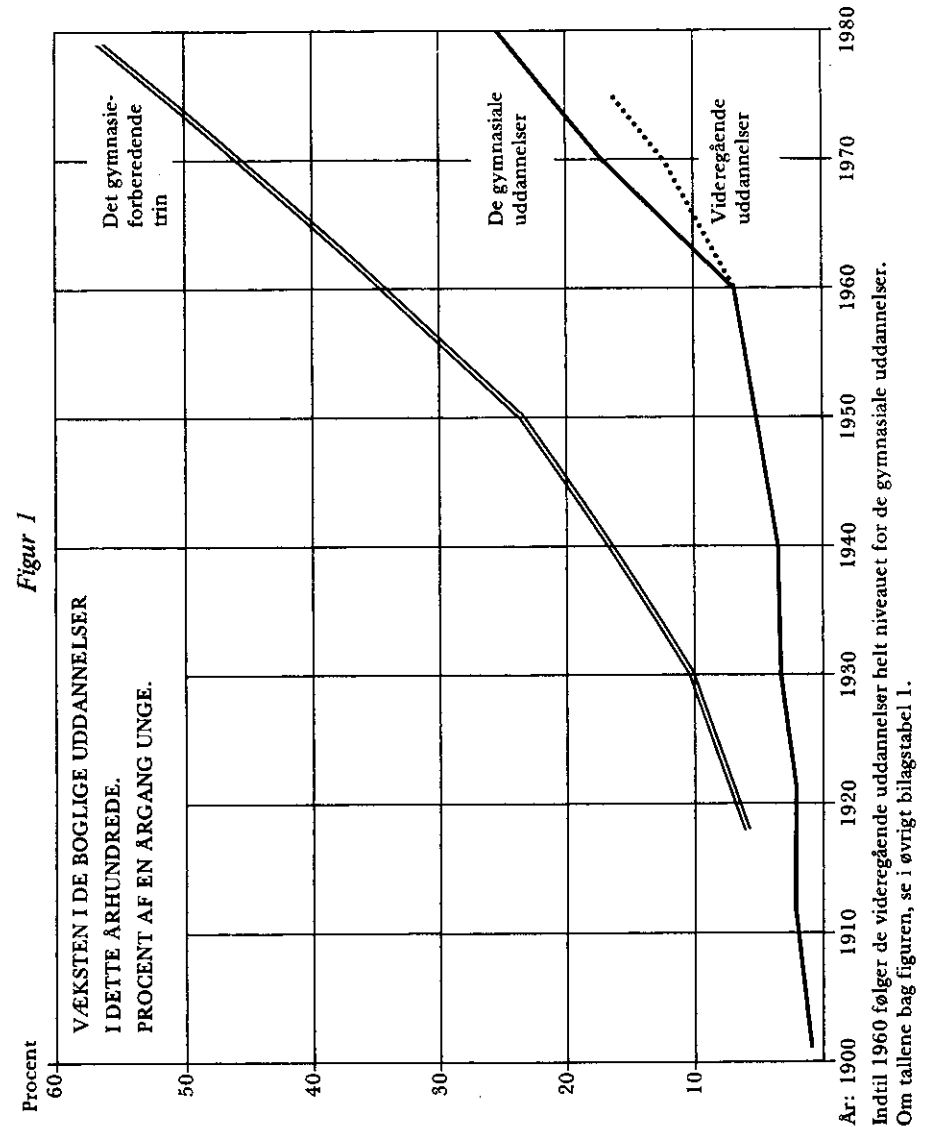
der har gennemgået en højere uddannelse«. Endelig havde man visse forestillinger om at kunne skabe mere harmoni i samfundet. Det udtrykte man på den måde, at en demokratisering af de højere uddannelser »vil forøge de forskellige samfundsgruppers muligheder for at forstå hinandens problemer og levevilkår«.

Uddannelseseksplosionen

Hermed var der lagt en solid politisk basis for de følgende årtiers udbygning af det danske uddannelsessystem. En udbygning der omformede en befolkning, som for flertallets vedkommende havde en nogenlunde ensartet uddannelse bag sig, til en befolkning sammensat af mange undergrupper med uddannelse på hvert sit trin, rangordnet efter varighed og teoretisk indhold. Denne udvikling gik hånd i hånd med stigende krav fra arbejdsmarkedet om en uddannelsesmæssigt differentieret arbejdskraft. En bestemt uddannelse blev mere og mere et nødvendigt certifikat, hvis man ville have arbejde på et bestemt niveau, og de faglige organisationer blev udbygget og trak grænserne mellem sig netop på grundlag af medlemmernes uddannelsesbaggrund.

Det blev en vækst først og fremmest i de boglige uddannelser. Ved århundredskiftet var der omkring 1.000 elever i gymnasiet mod ca. 70.000 i gymnasium og HF i 1979. Tilsvarende var der ved århundredskiftet ca. 2.000 studerende på universitetet og lærestalter mod ca. 114.000 under videregående uddannelse i 1979. År 1900 var der kun ét universitet og ganske få lærestalter. I dag er der et væld af uddannelsesinstitutioner på det eftergymnasiale niveau.

Ungdomsårgangene har dog ikke været lige store gennem århundredet. Derfor er tallene bag figur 1 måske endnu mere sigende. Her ses, at den procentdel af en årgang unge, som passerede det skoletrin, der forbereder til gymnasiet, er steget fra 7 pct. i 1921 til 56 pct. i 1979. Den procentdel, som fik en studentereksamen (eller i de seneste år en HF-eksamen) er steget fra 1 pct. i 1901 til 25 pct. i 1980. Og procentdelen under videregående uddannelse, både de mellemlange (semina-

rier, teknika mv.) og de lange, er steget fra 2 pct. ved århundredskiftet til 16 pct. i 1970'erne.

Det eneste større uddannelsesområde, som ikke har haft en tilsvarende udvikling, er lærlinguddannelserne. Her har tilgangen i lange perioder – også før man fik efg-uddannelserne – været i tilbagegang.

På de øvrige områder har der imidlertid været en eksplosiv vækst i antallet af uddannelsessøgende og i antallet af lærere. Som følge heraf også i de offentlige udgifter til uddannelsesformål. De steg fra godt 2 pct. af bruttonationalproduktet i 1930'erne til godt 7 pct. i 1970'erne.

Gavnede væksten arbejderbørnene?

Hvad fik arbejderbørnene ud af alle disse ekstra offentlige udgifter? Spørgsmålet er enkelt, men det er ikke så let at give svaret. To forudsætninger for en besvarelse må i hvert fald være opfyldt. Vi må have oplysninger om den sociale rekruttering til højere uddannelse på et tidspunkt, der ligger før den voldsomme vækst gik i gang, og omkring det tidspunkt, hvor væksten kulminerede. Endvidere må vi have en målemetode, der klart angiver, hvad vi vil forstå ved en forbedring af arbejderbørnenes repræsentation i de højere uddannelser.

Den første forudsætning må siges at være opfyldt. Vi har Ungdomskommissionens undersøgelse af den sociale rekruttering fra 1947, og vi har socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse. Den sidstnævnte undersøgelse, som vi vil bruge meget i det følgende, har fulgt en skoleårgang fra de gik i 7. klasse i 1968 og otte år frem i tiden. Det vil sige til omkring 22 års alderen. Netop denne skoleårgang kunne melde sig til højere uddannelse på et tidspunkt, hvor mulighederne var større end nogen sinde tidligere – og nok også senere – i vor historie. Det var i begyndelsen af 1970'erne. Adgangsregulering var endnu ikke indført, og årgangene af unge var forholdsvis små.

Vi har således undersøgelser fra de rigtige tidspunkter. Alligevel er der begrænsninger i vore muligheder for at sammenligne forholdene i slutningen af 1940'erne med forholdene ved midten af 1970'erne. Opgørelsesmetoderne i undersøgelserne fra de to tidspunkter er nemlig

forskellige. I praksis betyder dette, at vi må nøjes med at se på den sociale rekruttering til universiteter og højere læreanstalter (højere uddannelse), selv om vi gerne ville have medtaget seminarier og teknika mv. (mellemlang, videregående uddannelse). Endvidere betyder det, at vi kun kan arbejde med tre socialgrupper, nemlig a) højere funktionærer og store selvstændige, b) arbejdere og c) øvrige socialgrupper.

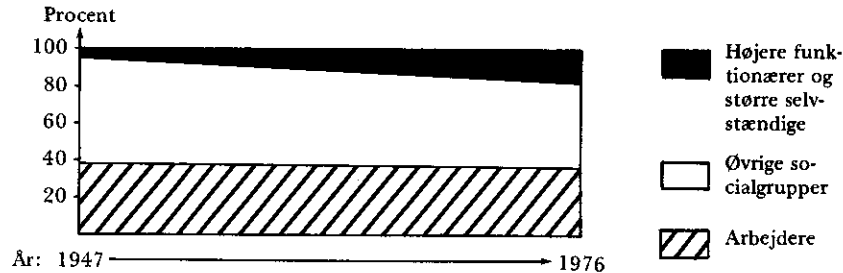
På hvilket grundlag skal vi da afgøre, om væksten i de højere uddannelser har gavn timer arbejderbørnene, forstået således, at forskellene i chancerne for at nå så langt er blevet mindre mellem arbejderbørn og andre børn? I den offentlige debat sammenblandes ofte to forskellige opgørelsesmetoder. Man kan dels opgøre, hvor stor en procentdel af de studerende, der er arbejderbørn, dels hvor stor en procentdel af arbejderbørnene, der bliver studerende. Den første opgørelsesmetode siger ikke nødvendigvis noget om, hvor meget større eller mindre arbejderbørnenes chancer for at komme i højere uddannelse er blevet. Børn fra en bestemt befolkningsklasse kan nemlig forøge deres procentdel af de studerende, uden at deres chancer for at komme i højere uddannelse dermed er steget. Det kan ske ved, at den pågældende befolkningsklasse vokser i størrelse i forhold til andre befolkningsklasser. I dette tænkte eksempel er det antal pr. 100 børn fra den pågældende befolkningsklasse, der bliver studerende, det samme på to forskellige tidspunkter. På det sidste tidspunkt udgør disse børn imidlertid en større procentdel af de studerende, fordi børn fra den pågældende befolkningsklasse nu udgør en større procentdel af alle børn. Bruger vi nu igen arbejderbørn som eksempel, kan vi konkludere, at det er nødvendigt at skelne skarpt mellem *chancerne for at komme i højere uddannelse* for arbejderbørn, målt som antal studerende arbejderbørn pr. 100 arbejderbørn, og *den sociale sammensætning af de studerende* (arbejderbørnenes procentdel af de studerende sammenholdt med de øvrige socialgruppers procentdel).

Med denne klargøring af målemetoderne kan udviklingen aflæses af figur 2. Vi bemærker i den øverste tredjedel af figuren, at arbejderklassens procentdel af befolkningen har holdt sig konstant¹⁾, mens de

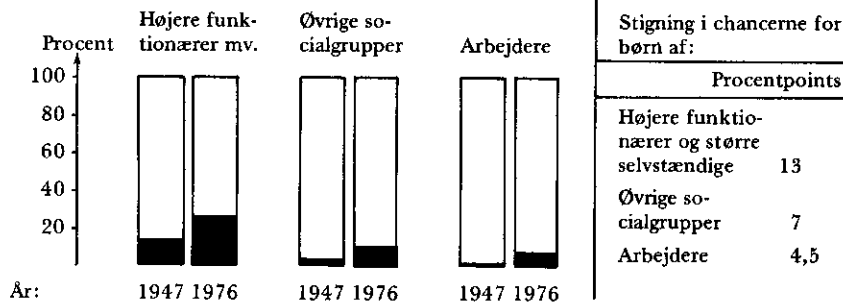
1) Vi ser her på den del af de forskellige socialgrupper, som har en sådan alder, at de har børn omkring 14 år.

Figur 2
Socialgrupperne og de højere uddannelser i 1947 og 1976.

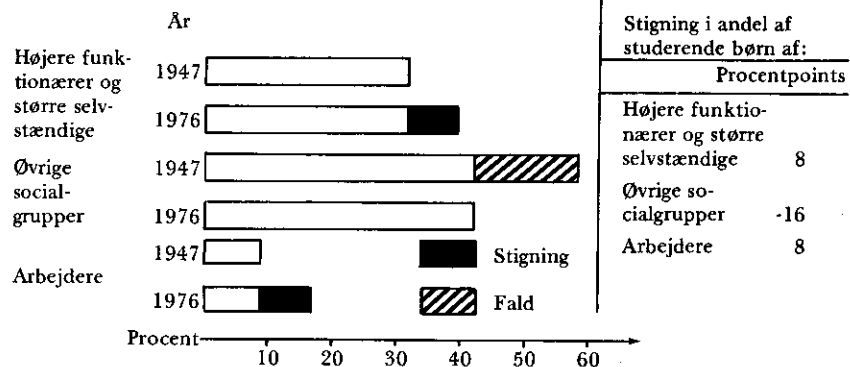
A. SOCIALGRUPPERNES ANDEL AF BEFOLKNINGEN

B. HVOR STOR EN ANDEL AF SOCIALGRUPPERNES BØRN KOM I HØJERE UDDANNELSE?

C. HVOR STOR EN ANDEL UDgjORDE DISSE BØRN AF DE STUDERENDE I DE HØJERE UDDANNELSER?

Om tallene bag figuren, se bilagstabel 2.

højere funktionærers (og større selvstændiges)²⁾ andel er steget kraftigt. De »øvrige socialgruppers« andel er således faldet.

I den midterste tredjedel af figuren ser vi, at chancerne for at komme i højere uddannelse steg for børn fra alle socialgrupper fra 1947 til 1976. I gennemsnit steg de med 8 procentpoints – fra 2 ud af hver 100 børn til 10 ud af hver 100 børn. For børn af højere funktionærer mv. steg de imidlertid med 13 procentpoints, nemlig fra 13 ud af hver 100 børn til 26 ud af hver 100 børn. For arbejderbørn steg chancerne med 4,5 procentpoints, nemlig fra 0,5 ud af hver 100 børn til 5 ud af hver 100 børn.

Konklusionen er, at chancerne for at komme i højere uddannelse fra slutningen af 1940'erne til midten af 1970'erne steg for børn fra alle samfundsklasser, men mest for børn fra de bedrestillede lag og mindst for arbejderbørn.

Nu er arbejderklassen imidlertid en forholdsvis stor samfundsklasse. Dette forhold, kombineret med at gruppen »øvrige socialgrupper« under ét i løbet af de betragtede 30 år faldt i andel af befolkningen³⁾, betød, at den moderate stigning i arbejderbørnernes chancer for at komme i højere uddannelse, resulterede i en forøgelse af deres procentdel af de studerende fra 9 pct. til 17 pct. – en stigning på 8 procentpoints (den nederste tredjedel af figuren). Børn af højere funktionærer mv. er derimod en forholdsvis lille gruppe. Imidlertid steg de højere funktionærers andel af befolkningen kraftigt og samtidig forøgedes chancerne for deres børn mere end for nogen anden befolkningsgruppe. Derfor steg disse børns andel af de studerende fra 32 pct. til 40 pct. – en stigning på 8 procentpoints. Børnene fra »øvrige socialgrupper« forøgede deres chancer med det gennemsnitlige antal procentpoints. Da denne gruppe under ét imidlertid var en vigende andel af befolk-

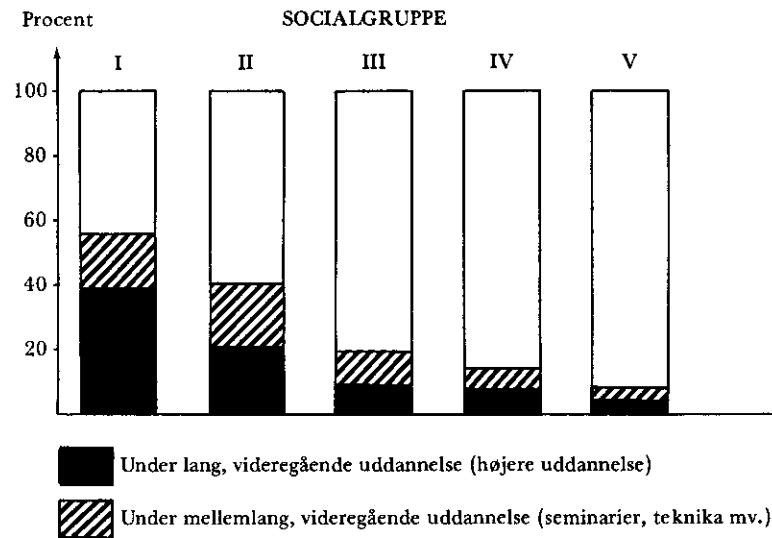
2) Hvad der ikke kan aflæses her er, at stigningen udelukkende gælder højere funktionærer, ikke større selvstændige.

3) Hvad der ikke kan aflæses her er, at faldet alene gælder mindre selvstændige og fx ikke underordnede funktionærer. I denne forbindelse er det også af betydning, at socialgruppeindplaceringen er foretaget på grundlag af faderens arbejdsstilling, ikke moderens. Kvinder har nemlig en helt anden fordeling på arbejdsstillinger end mænd. Især er der relativt få kvinder i de øverste positioner i arbejdshierarkierne.

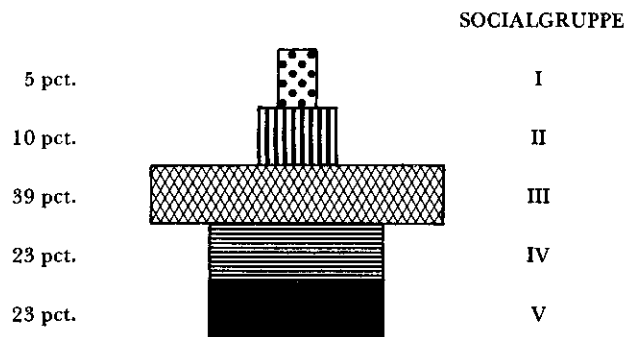

Figur 3

Socialgruppeforskelle i de videregående uddannelser ved midten af 1970'erne.

Socialgruppernes forholdsmæssige størrelse blandt fædrene til de unge

Om tallene bag figuren, se bilagstabel 3.

ningen, faldt deres børns andel af de studerende dog fra 59 pct. til 43 pct. – et fald på 16 procentpoints.

Uligheden i søgningen af højere uddannelse blev således i løbet af vækstperioden til en ulighed på et højere niveau. Alle samfundsklasser fik en større andel af deres børn ind i disse uddannelser; men det største ekstra antal fik de højere funktionærer.

Ved midten af 1970'erne – den måske gunstigste periode for søgning af videregående uddannelser i Danmark – var skævheden i den sociale rekruttering til disse uddannelser altså fortsat stor. Figur 3 viser hvor stor. I denne figur er vi nu i stand til at arbejde med en mere findelt socialgruppeinddeling, og vi kan også inddrage de mellemlange, videregående uddannelser. Spændvidden i de sociale forskelle i søgningen af længerevarende, videregående uddannelse (mellemlang og lang) bliver da fra 54 pct. af børnene af topfunktionærer og store selvstændige (socialgruppe I) til 6 pct. af børnene af ufaglærte arbejdere (socialgruppe V)⁴.

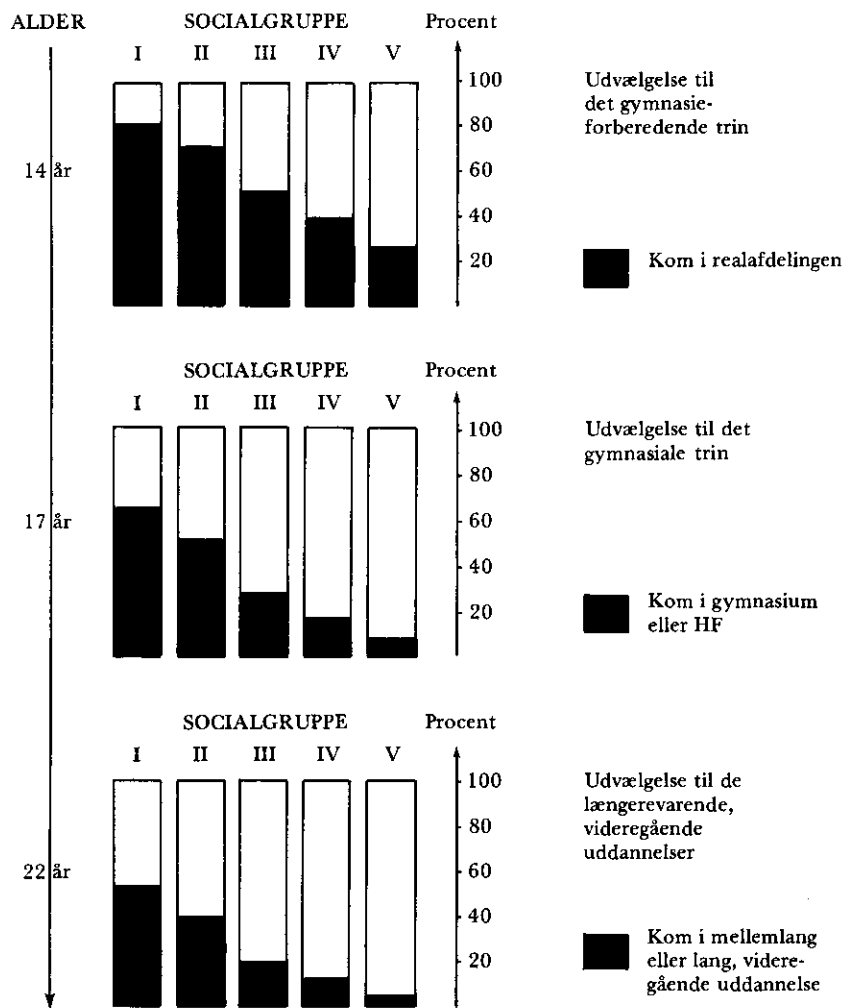
Det er ikke en forskel, der er opstået ved overgangen fra gymnasium og HF til de længerevarende videregående uddannelser. Forskellen mellem socialgrupperne i søgningen af boglig uddannelse opstår i vort skolesystem først og fremmest på det alderstrin, hvor systemet første gang giver sig til at dele børnene i boglige og ikke boglige linier eller i fag på grundniveau og udvidet niveau. I gamle dage var dette ved indgangen til mellemskolen. Senere blev det ved indgangen til reallinien og nu er spørgsmålet, om man får mulighed for at tage afgangsprøven fra folkeskolen i gymnasierrelevante fag.

Den sociale udvælgelse til højere (videregående) uddannelse kan beskrives som en trinvis udvælgelse, hvor de første trin er de mest betydningsfulde. Som figur 4 viser, var det endnu i 1970'erne således, at den sociale udvælgelse fandt sted ved indgangen til det gymnasieforberedende trin og ved overgangen til gymnasiet. Derimod var der næsten ikke nogen ekstra social udvælgelse ved overgangen fra gymnasiet til de videregående uddannelser. Sådan var det også i 1940'erne, hvor Ungdomskommissionen kunne konstatere, »at den sociale udvælgelse

4) Om indholdet af socialgrupperne, se bilagstabel 3.

Figur 4

Den trinvis sociale udvælgelse i uddannelsessystemet. En årgangs forløb fra 14 til 22 år.

Om tallene bag figuren, se bilagstabel 4.

sker før optagelsen til gymnasiet«. De sociale udvælgelsespunkter i vort uddannelsessystem har således ikke flyttet sig i hele perioden siden 1940'erne.

Hvem brød op fra arbejderklassen?

Sammenholdt med andre socialgrupper fik arbejderklassen, som vi så, et forholdsvis lille antal ekstra børn i videregående uddannelse for hver 100 af deres børn – trods den voldsomme vækst i disse uddannelser. Målt i antal blev det alligevel, på grund af arbejderklassens størrelse, mange tusinde familier, der for første gang fik en af deres unge ind i et traditionelt så fremmedartet miljø. Var det et helt tilfældigt udsnit af arbejderbørnene, der greb denne chance? Eller kom de studerende arbejderbørn fx fra arbejderhjem, der ikke var helt typiske?

Ungdomsforløbsundersøgelsen giver en enestående chance for at besvare dette spørgsmål. I og med at man har fulgt de samme unge gennem otte år, kan man udtage den gruppe, der i 22 års alderen var studerende, og se på, hvad der karakteriserede netop dem otte år tidligere, da de var 14 år. Her vil vi koncentrere os om de studerende fra den traditionelt dårligst stillede del af arbejderklassen, nemlig ufaglærte arbejderhjem. Derfor skal det nævnes, at resultaterne i hovedtræk er de samme for unge fra faglærte arbejderhjem.

Vi vil sammenholde den gruppe fra ufaglærte hjem, der kom under en eller anden form for videregående uddannelse, med de unge fra de samme miljøer, der selv blev ufaglærte arbejdere. Vi inddrager alle former for videregående uddannelse, både de tidligere omtalte lange og mellemlange, men også de korte (fx overbygninger på de faglige uddannelser som el-installatør og bygningskonstruktør, 3-årige pædagoguddannelser og en lang serie andre uddannelser som laboranter, tekniske assistenter og sygeplejersker). Med denne brede afgrænsning af videregående uddannelse viste det sig, at 8 pct. af børnene fra ufaglærte arbejderhjem blev studerende, mens 27 pct. blev ufaglærte arbejdere.

De 8 pct. adskilte sig allerede i 14 års alderen – i gennemsnit – fra de

27 pct. Der var materielle forskelle mellem de to grupper. På forhånd skal man ganske vist ikke forvente de store forskelle, da den ufaglærte arbejderklasse som helhed har ret ensartede materielle forhold. Blandt de studerende unge fra ufaglærte arbejderhjem var der alligevel, sammenholdt med de ufaglærte unge fra de samme miljøer, et mindre islæt af unge fra overbefolkede boliger, fra store søskendeflokkede, fra lavindkomstgrupper og fra familier, hvor faderen var gået ud af skolen tidligst muligt. Under alle omstændigheder en klar forskel i den materielle profil hos de to grupper af unge. Se i øvrigt *tabel 1*.

Tabel 1
Unge fra ufaglærte arbejderhjem.

<i>Gruppernes sociale og holdningsmæssige karakteristika i 14 års alderen (1)</i>	<i>Fra ufaglærte arbejderhjem og:</i>	
	<i>Selv ufaglærte arbejdere i 22 års alderen</i>	<i>Studerende i 22 års alderen</i>
	pct.	pct.
1) Overbefolket bolig	13	7
2) Særlig mange søskende	33	20
3) Forsørgeren tilhørte nederste indkomstkategori	23	9
4) Faderen havde ingen skoleeksamen	96	86
5) Den unge tilhørte den »bedst begavede tredjedel«	12	55
6) Den unge syntes, at arbejdet som voksen skulle være engagerende	11	38
7) Den unge ønskede en stilling i højeste socialgruppe	6	37

Gruppernes holdningsmæssige karakteristika i 22 års alderen (1)

1) Politisk til venstre for forældrene	19	71
2) Mener, at lønforskellene er for store	69	87
3) Mener, at man bør deltage i demonstrationer	29	85
4) Mener, at den jævne arbejder ikke har nok at sige på arbejdspladsen	22	52

(1) Om den helt præcise definition af disse karakteristika, se Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, kapitel 7.

Denne tabel viser også, at forskellene var meget større i den individuelle profil. Sammenholdt med dem, der selv blev ufaglærte, var der blandt de studerende fra ufaglærte arbejderhjem en meget større procentdel, som allerede i 14 års alderen tilhørte den »bedst begavede tredjedel«, ønskede sig et arbejde som voksen, der virkelig kunne engagere, og – nok ikke uden sammenhæng hermed – et arbejde i øverste socialgruppe. Dette er kun udvalgte spørgsmål fra ungdomsforløbsundersøgelsen, som sammen med andre af undersøgelsens spørgsmål ganske tydeligt viser, at de unge, der brød op fra den ufaglærte arbejderklasse, allerede i 14 års alderen – og muligvis før – var præget af en anden forestillingsverden og andre værdier end de unge, der blev i den sociale klasse, hvor de var vokset op. De studerende befandt sig i en tidligere alder tættere på den forestillings- og værdiverden, som præger børn uden for arbejderklassen. Især syntes de indstillet på værdier af den art, som man ofte hævder præger de akademiske professioner. Ikke bare var den senere studerende gruppe i 14 års alderen i gennemsnit forskellig fra den senere ufaglærte gruppe fra samme miljø. Den blev også i 22 års alderen holdningsmæssigt forskellig fra de ufaglærte. Som den nederste del af *tabel 1* viser, blev de studerende fra ufaglærte hjem i deres holdninger en typisk studentgruppe. Det vil sige politisk tilsyneladende meget mere venstreorienteret end de ufaglærte og – i hvert fald i sine svar på spørgsmål herom – mere villig til at give udtryk for, at der er for megen ulighed i samfundet.

Blev intelligensreserven udtømt?

Den ulighed i samfundet, som især de udspurgte studerende fandt for stor, har sine årsager. Når det gælder søgning af højere uddannelse, kan uligheden så skyldes, at der er en mindre andel »begavede« i nogle socialgrupper end i andre? Og er det umuligt at komme videre med en udligning, fordi væksten i de højere uddannelser allerede har udtømt samfundets begavelsesreserver? I nogle perioder af vor historie lyder sådanne spørgsmål meget fremmedartede. Til andre tider er de helt i

overensstemmelse med udbredte tankegange i befolkningen. I 1940'erne og helt frem til 1960'erne diskuterede man helt alvorligt, hvor stor en andel af ungdommen der var begavet nok til at komme i gymnasiet. Eksempelvis kunne Ungdomskommissionen i 1950 henvise til, at 19 pct. af en årgang unge formodentlig havde den tilstrækkelige intelligens til at gennemgå gymnasiet »uden for store vanskeligheder«. I vore dage er man derimod på vej til i stedet at stille det spørgsmål, om den del af ungdommen, som vil være tilfreds med kun få intellektuelle udfordringer i sit arbejde, er stor nok, hvis også de monotone arbejdsprocesser fortsat skal udføres af mennesker.

At stille spørgsmål af denne art er farligt. Man kan nemlig forledes til at tro, at begavelse er noget, som mennesker har i en *bestemt* mængde. Ja, de er måske oven i købet født med *netop* denne mængde begavelse. Og måske fødes børn i nogle socialgrupper med – i gennemsnit – mindre begavelse end børn i andre socialgrupper.

Alt dette er vrangforestillinger, som må ryddes af vejen, inden man forskningsmæssigt kan beskæftige sig med begrebet begavelse. Det må slås fast, at begavelse er noget, der udvikles eller hæmmes under miljøpåvirkning. Intet menneske har en forudbestemt øvre grænse for, hvor langt han eller hun kan nå i intellektuelle præstationer. Der er heller ikke nogen form for begavelse, som er alt omfattende. De fleste mennesker har derimod et afgrænset område, hvor de med særlig letthed kan præstere meget.

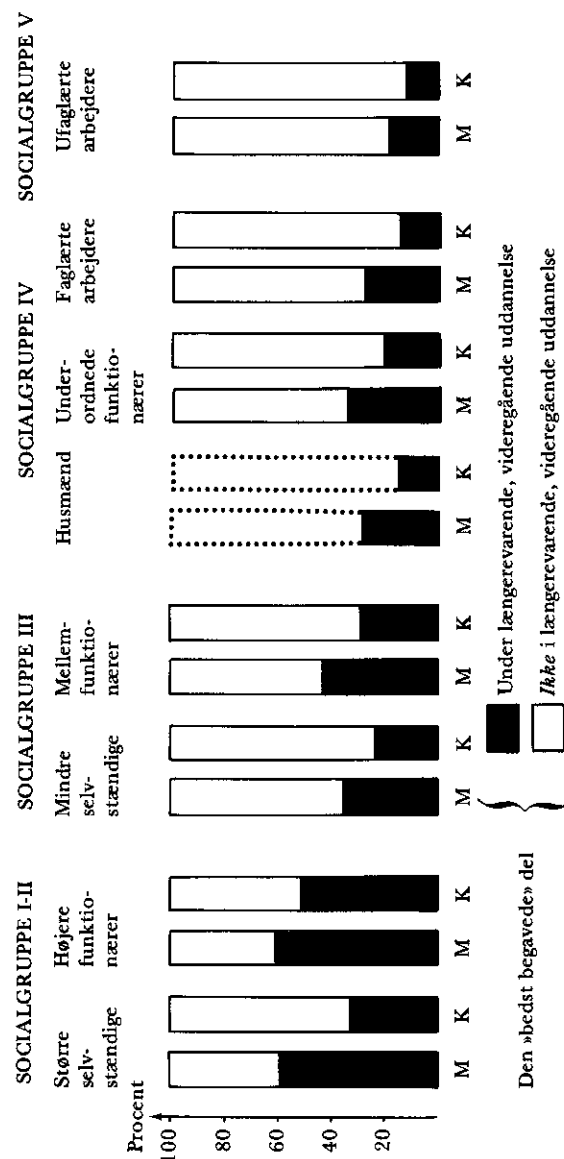
Er opfattelsen af begrebet begavelse baseret på et sådant virkelighedsnært fundament, kan også undersøgelsesresultater, hvor begavelse indgår, fortolkes, uden at der hermed gives et bidrag til de tidligere omtalte vrangforestillinger. Vi kan da roligt fremlægge materiale, som kan illustrere, om der alligevel skulle være noget i spørgsmålet om begavelsesreserven.

I Ungdomsforløbsundersøgelsen lod vi således de unge, da de gik i 7. klasse, løse nogle opgaver, der kunne sige noget om, hvor gode de var til at klare den slags udfordringer, som især skolen giver dem. Det var et mål på deres verbale begavelse i en bestemt alder.

Herefter kunne vi se, hvor stor en del af dem, der ifølge disse opgaver i 7. klasse tilhørte den »bedst begavede« tredjedel, som otte år se-

Figur 5
Hvordan udnyttes begavelsesreserven?

DEN »BEDST BEGAVEDE« DEL I:
(sat lig 100 pct. i hver socialgruppe og opdelt på køn)

Om tallene bag figuren, se bilagstabel 5.

nerer var under længerevarende, videregående uddannelse. Det var 37 pct. mod 3 pct. af de »dårligst begavede«. Det mest interessante var imidlertid, at den del af den »bedste tredjedel af begavelsesmassen«, som senere blev »udnyttet« til videregående uddannelse, var meget forskellig i de forskellige socialgrupper. Som figur 5 viser, var det 61 pct. af de i 14 års alderen »bedst begavede« sønner af højere funktionærer, som otte år senere var i længerevarende, videregående uddannelse. Det tilsvarende tal for døtre af ufaglærte arbejdere var derimod 13 pct.

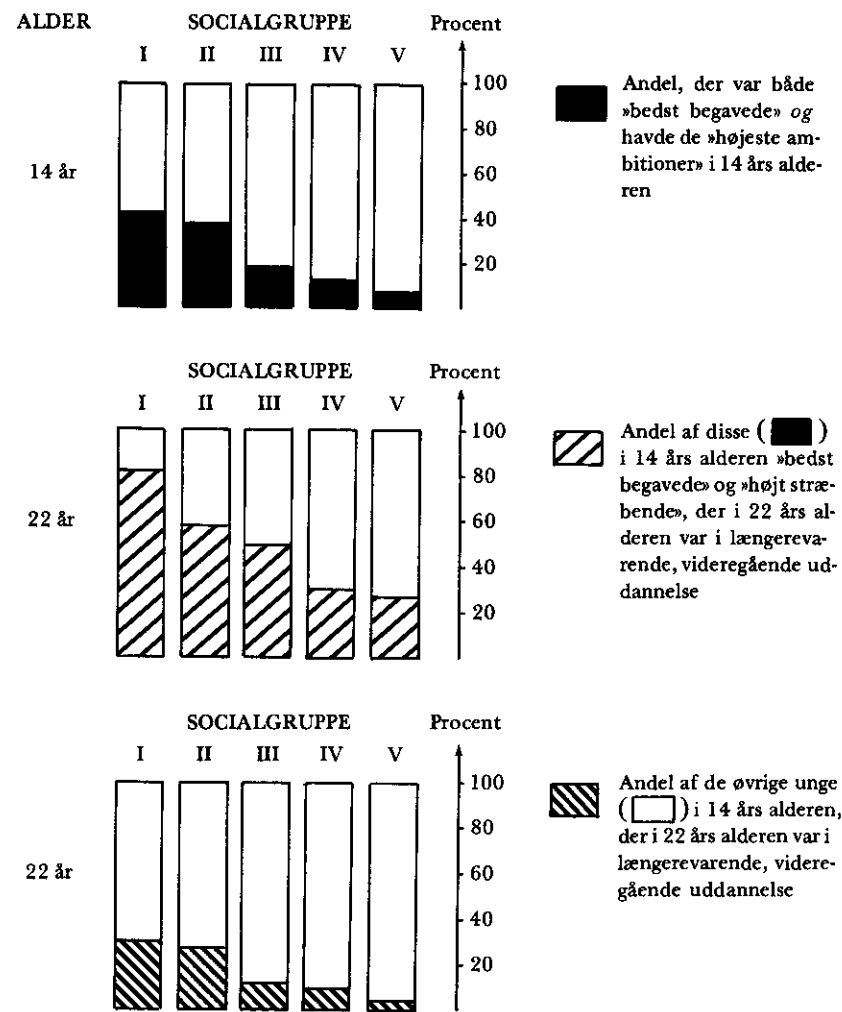
Der er således en sammenhæng mellem, hvor »bogligt kvikke« de unge er i en tidlig alder, og om de kommer i videregående uddannelse. Denne sammenhæng gælder i alle socialgrupper. Det mest bemærkelsesværdige er dog, at også for den »bedste tredjedel« er det endnu mere afgørende, hvilken socialgruppe de er vokset op i.

Nu har den tidligere omtalte lighedsmålsætning dog heller aldrig krævet, at det skulle være den samme andel af de bedst begavede fra alle sociale lag, der skulle i højere uddannelse. Man har netop lagt vægt på både begavelse og interesser – hvad »interesser og anlæg tilsigter« formulerede man det.

Ser man da på Ungdomsforløbsundersøgelsens resultater ud fra det synspunkt, at der *på én gang* skal være begavelse og ambitioner til stede, er resultaterne overraskende. Den procentdel af de unge inden for hver socialgruppe, der i 14 års alderen opfyldte denne betingelse, svarer nemlig stort set til den procentdel fra hver af socialgrupperne, der i 22 års alderen var under længerevarende, videregående uddannelse. Se nedenstående talrække:

	Unge fra socialgruppe				
	I	II	III	IV	V
	pct.				
I 14 års alderen både bedst begavede og højeste ambitioner	42	37	18	12	7
I 22 års alderen under længerevarende, videregående uddannelse	54	40	19	13	6

Figur 6
Betydningen af kombinationen af evner og interesse samt socialgruppe for rekrutteringen til videregående uddannelse.

Om tallene bag figuren, se bilagstabel 6.

Endnu mere overraskende er det dog, at denne klare overensstemmelse mellem de to talrækker dækker over en meget stor uoverensstemmelse for de enkelte unge. Det kan vi vise, alene fordi undersøgelsen har fulgt de *samme* unge. Derfor har vi kunnet stille spørgsmålet: Der er ganske vist overensstemmelse mellem den procentdel af unge, der ingen for hver socialgruppe i 7. klasse er »kvikke« og motiverede for højere uddannelse, og den procentdel, der otte år senere er i højere uddannelse. Hvis det skal sige noget om evnerne og ambitionernes betydning, må det imidlertid være de samme individer – de samme CPR-numre – vi taler om, både i 14 års alderen og i 22 års alderen. I hvor høj grad er dette tilfældet?

Figur 6 viser svaret. Der er overensstemmelse på CPR-nummerniveauet for over 80 pct. af de unge fra socialgruppe I, men kun for 26 pct. af de unge fra socialgruppe V. I sin helhed skal figuren læses således: Den viser for det første, at den procentdel, der har en kombination af forholdsvis stor begavelse og høje ambitioner i 14 års alderen, falder systematisk, når man i figuren bevæger sig fra socialgruppe I mod V. Den viser dernæst, at den procentdel af disse særligt »begavede og motiverede« unge, der kom i længerevarende, videregående uddannelse, også falder, når man bevæger sig fra socialgruppe I mod V. Endelig viser den, at fra den del, der i 14 års alderen *ikke* var særligt »begavede og motiverede«, kom alligevel en hel del i længerevarende, videregående uddannelse. Det var dog i alle socialgrupper en mindre andel end fra den førstnævnte gruppe. Denne mindre andel var imidlertid størst i socialgruppe I og derefter konstant faldende mod socialgruppe V.

Der er således en vis sammenhæng mellem kombinationen af evner og ambitioner i en tidlig alder og senere videregående uddannelse. Sammenhængen er dog på det individuelle plan så usikker, at testning af disse evner og interesser er ubrugelig til at forudsige noget som helst om det enkelte individ. Derimod kan man, som det ses, foretage ret sikre forudsigelser for den enkelte, hvis man ved, hvilken socialgruppe han eller hun tilhører.

Resultaterne peger også på, hvor uanvendeligt begrebet intelligensreserve er. Man kan ganske vist finde ud af, hvem der i en bestemt al-

der synes bedst egnede til bestemte opgaver. Det kan imidlertid være helt andre – og mange flere eller meget færre – personer i en senere alder, alene som et resultat af de påvirkninger og udfordringer – eller manglende udfordringer – som omgivelserne udsætter alle for.

Lighed er mange ting

Nu var bekymringen for intelligensreservens størrelse alene dikteret af frygt for, at der ikke fremover ville være tilstrækkeligt mange højtuddannede til at sikre Danmarks økonomiske fremtid. Her i 1980'erne, hvor der er arbejdsløshed også blandt akademikere, er denne bekymring helt forduftet. Tilbage er dog fortsat bekymringen for den sociale sammensætning af de langvarigt uddannede, hvad enten de har arbejde eller er arbejdsløse. Mange føler, at samfundet ikke i længden kan leve med forhold, hvor børn af arbejdere har så forholdsvis få chancer for at komme i højere uddannelse.

Målsætningen om at ændre herpå blev som nævnt formuleret af Ungdomskommissionen i slutningen af 1940'erne. Den blev gentaget i de fleste statslige betænkninger om uddannelsesforhold i årene siden da. Sidst skete det i Det centrale uddannelsesråds redegørelse, U90, fra 1978. U90 kunne bygge på en større indsigt – end Ungdomskommissionen – i, hvad der bestemmer uligheden. Denne indsigt var et resultat af de mellemliggende års uddannelsesforskning. En forskning, der helt klart pegede på, at det eneste effektive redskab til at skabe en ligelig repræsentation af arbejderbørn i de højere uddannelser er *social kvotering*. Det vil sige, at arbejderbørnene forlods skal sikres en bestemt procentdel af pladserne på universiteter mv., før andre befolkningslags børn kan komme til.

Det er en tankegang, der er helt parallel til fremherskende synspunkter i debatten om kvindernes svage stilling på arbejdsmarkedet og deres ringe antal på samfundets ledende poster. Her har mange erkendt, at skal der virkelig slås hul på den sociale kønsulighed, må kvinderne på forhånd sikres halvdelen af alle indflydelsesrige poster eller måske endnu mere. For at indhente tidligere tiders forsømmelser kun-

ne man nemlig en overgang give dem alle de poster, der bliver ledige. Så radikale ideer om kønskvotering har dog ikke almindelig opbakning.

Det samme gælder den tilsvarende idé om social kvotering. Et flertal i U90 var således »afvisende over for direkte anvendelse af en sådan regulering af tilgangen til uddannelse«. Det vil sige, at den form for lighed i uddannelserne, som er blevet betegnet som *resultatlighed* eller *konsekvent lighed*, og som eksempelvis ville indebære en lige så stor procentdel i højere uddannelse af børn fra arbejderhjem som fra højere funktionærhjem, ikke kan finde nogen bred politisk tilslutning. Flertallet i U90 anså det for »i højere grad at være en *ideel fordring* end et realistisk mål for det samlede uddannelsessystem«. Man ville vel nok have fundet målet realistisk, hvis resultatlighed var et biprodukt af andre former for lighed, nemlig lighed for personer med samme anlæg og samme interesser. Det er det imidlertid ikke med de hidtil kendte uddannelsessystemer. Hertil er den form for interesser og anlæg, som vort nuværende uddannelsessystem skal bruge, simpelt hen for socialt skævt fordelt.

Vi må da også bedømme den førte politik ud fra, hvad den selv vil. Det vil sige, at de sidste årtiers uddannelsespolitik skal vurderes på, om der er blevet lighed i søgningen af højere uddannelse for dem, der har både evne og lyst, uanset deres sociale afstamning. Hermed må vi på forhånd respektere, at nogle befolkningsklasser skal have forholdsvis færre studiepladser til deres børn end andre. Ungdomskommissionen udtrykte det således: »Målet er alene at afbøde virkningerne af en af de nu fungerende regulatorer: forsørgerens økonomiske stilling og lade den unges evner og interesser, også således som tradition og miljø har været med til at præge dem, være afgørende for, om han eller hun får adgang til gymnasiet«.

Som vi så, er den førte politik dog heller ikke resulteret i den mere begrænsede form for lighed. Unge med samme begavelse har ikke fået samme chancer for at komme i højere uddannelse. Unge med samme interesser i denne henseende har heller ikke fået de samme chancer. Ej heller unge med den samme kombination af høj begavelse og stor interesse.

Denne situation er ikke enestående for Danmark. Den er velkendt i alle samfund. Erkendelsen heraf har overalt medført, at man er begyndt at se kritisk på, hvad det egentlig er for et lighedsbegreb, man har ladet sig lede af.

Tilsyneladende har det drejet sig om at sikre uddannelsesmæssig lighed mellem samfundsklasserne. Kritikerne fremhæver imidlertid, at selve definitionen af målsætningen ikke indebærer nogen lighed mellem klasserne. Så ville man også som en ren selvfølge være gået ind for sociale kvoteringsordninger. Nej, det herskende lighedsbegreb er tværtimod et individuelt lighedsbegreb. Der skal øves retfærdighed over for det enkelte individ – ikke over for en social klasse. Det skal ske på den måde, at individer med de samme færdigheder – uanset om det er en type af færdigheder, der er socialt skævt fordelt – skal have samme chancer. Vi kan kalde denne opfattelse for en *individuel kompetencelighed*. Mest ekstra uddannelse skal nemlig gives til dem, der i de første år i skolen klarer sig bedst.

Det paradoksale er, at denne form for lighed, der formuleres som hensynet til det enkelte individ, først og fremmest er af betydning for opretholdelsen af den eksisterende samfundsstruktur. Ellers ville man vel have krævet mest uddannelse til dem, der hidtil havde vist sig mindst kompetente. De ville ud fra en individuel betragtning være dem, der havde mest brug for mere uddannelse. Ud fra en samfundsøkonomisk betragtning ville det derimod være en dårlig investering. Det vigtigste er dog, at kun ved at have som mål, at alle med de bedste evner og de rigtige interesser skal have adgang på samme vilkår til de øverste positioner i samfundet, kan man håbe på ro omkring det forhold, at der overhovedet er øvre og nedre positioner, og især at de øvre positioner giver bedre levekår end de nedre.

Nogle har udtrykt dette på den måde, at den gængse lighedsopfattelse vil sikre alle adgang til at konkurrere på *helt lige* vilkår med alle andre om de *ulige* positioner i et hierarkisk opbygget samfund. Derfor går kritikken på, at denne lighedsopfattelse foregøgler klasseudligning, men reelt understøtter klasseforskellene, omend den forhindrer, at klasserne genskaber sig selv ved en kastelignende indavl.

Dette er dog også et fremskridt, som vore politikere med rette kan

rose sig af. Den kendsgerning bør ikke gå i glemmebogen, at der i dag er et større antal arbejderbørn end nogen sinde tidligere i »samfundets vigtige positioner«, som Ungdomskommissionen kaldte det. Dette skulle betyde, at selvoplevet kendskab til den jævne befolknings vilkår nu i højere grad end tidligere kan præge arbejdet hos dommere, embedsmænd, læger mv. Alt sammen til gavn for arbejderklassen.

Også dette sættes der imidlertid spørgsmålstegn ved, og dermed ved den politik, som har interesseret sig så meget for den sociale rekruttering til de øverste positioner. Det siges – og påstanden har god sociologisk basis – at folk i akademiske fag – som i andre fag – udøver deres profession helt uafhængigt af deres sociale afstamning. Fagene har nemlig gennem århundreder opbygget deres egne traditioner og udformet deres egen etik. For at arbejderbørn overhovedet har kunnet nå ind i de akademiske fag har de først måttet indordne sig under disse fags regler. Som resultaterne fra Ungdomsforløbsundersøgelsen viser, har de også været indstillet herpå. Allerede i en tidlig alder var de arbejderbørn, der senere brød op fra deres miljø, som vi så, orienteret kraftigt i retning af de værdier, der er mest udbredte i de øverste socialgrupper.

Måske kan det derfor betragtes som en overskuelig ulykke, at arbejderbørnenes chancer i de højere uddannelser ikke er blevet *relativt* forbedrede. Det behøver nemlig ikke at være noget nederlag for de almindelige demokratiseringsbestrebelse. Disse drejer sig jo til syvende og sidst om noget mere – og noget andet – end at alle sociale lag i vort samfund skal bestå af den samme procentdel af personer, der er opvokset i arbejderklassen. Lad os til slut prøve at se på, hvad der dybest set ligger bag spørgsmålet om arbejderklassen og de højere uddannelser.

Demokratisering af den kulturelle kapital

Når arbejderklassen ikke har kunnet godtage en ensidig overklasse-rekruttering til højere uddannelse, har det først og fremmest været på grund af kampen om magten i samfundet. Denne magt er ikke alene

baseret på herredømmet over den materielle kapital. Den drejer sig også om besiddelse af den viden og de færdigheder, der bruges til at udforme samfundets styresystemer, arbejdspladsernes teknologi og øvrige arbejdsbetingelser samt de rammer, hvorunder fritiden kan bruges.

Viden og færdigheder er samfundets *kulturelle kapital*. Ud af dens afkast modelleres samfundets helt konkrete ansigt og dermed dagligdagen for alle. Den del af denne form for »kapital«, som i dag kommer i anvendelse, består af alle de nedarvede værdier, menneskeopfattelser og målsætninger, som til enhver tid har været den herskende elites. Dermed er den anvendte kulturelle kapital ikke noget egentligt modstykke til den materielle kapital. Magten over de fysiske produktionsmidler er selvsagt det afgørende. Denne magt kan dog udøves på forskellige måder afhængigt af, hvilken form for kulturel kapital den tager i anvendelse. Dette er igen helt afgørende for den jævne befolknings dagligdag.

I vor tid vil det bedste eksempel på denne tankegang være den teknologi som anvendes i samfundet. Teknologi er en kombination af teknik – maskiner mv. – og arbejdets tilrettelæggelse – arbejdsorganiseringen. Den materielle kapital kan – i hvert fald på længere sigt – opnå det samme udbytte med helt forskellig teknologi eller forskellig anvendelse af den samme teknologi. Hvilken teknologi, der anvendes, og hvordan en bestemt teknologi bruges, er helt afgørende for arbejdsmiljøet og den enkeltes indflydelse på tilrettelæggelsen af sit eget arbejde. Men hvem laver »tegningerne« for ejerne af produktionsmidlerne til den teknologi, der kan anvendes, og hvem er med ved beslutningerne om valget mellem alternative former? Ja, det er bl. a. ingeniører, jurister og økonomer.

I dette lys kan vi se interessen for den sociale rekruttering til højere uddannelse. Som et spørgsmål om at få personer ind i beslutningsprocesserne, der er bærere af en anden form for kulturel kapital end den gamle elite. Den sociale rekrutteringspolitik har imidlertid skuffet. Denne skuffelse har medvirket til, at man igen har fået øje på en mere direkte vej til demokratisering af den kulturelle kapital og dermed nedbrydning af det monopol, der hersker på området. Den indirekte

vej bestod i at lade arbejderbørn uddanne sig til akademikere og dermed gå ind i de herskende lag. Den direkte vej går ud på at give arbejderklassen den nødvendige viden og kunnen til selv – arbejdsplads for arbejdsplads – at opstille et modstykke til de herskende ideer om produktionens indretning og arbejdsbetingelserne for den enkelte.

Denne tankegang er baggrunden for, at kamppladsen for demokratiseringen af uddannelsesgoderne er flyttet fra de højere uddannelser til arbejdsmarkedet. Det er nu blevet et spørgsmål om lønmodtagernes ret til betalt uddannelse i arbejdstiden. En reform med det sigte, at lønmodtagerne kan bruge den hermed erhvervede kulturelle kapital til at ændre på deres arbejds- og livsbetingelser – og dermed uligheden i samfundet – her og nu.

Indfrielsen af de løfterige muligheder, der ligger i ideen om betalt frihed til uddannelse, er dog helt afhængig af, hvem der får magten over indholdet af de nye uddannelser. Herom vil striden stå i de kommende år.

Bilagstabel 1
Væksten i de gymnasieforberedende og de gymnasiale uddannelser
i dette århundrede. Udvalgte år. Afrundede tal.

De gymnasieforberedende uddannelser (1)		De gymnasiale uddannelser (2)		Videregående uddannelser (3)
År	pct.	År	pct.	pct.
		1901	1	2
		1911	2	2
1921	7	1921	2	2
1930	10	1930	3	3
1940	16	1940	3	4
1950	23	1950	5	5
1960	34	1960	7	7
1970	45	1970	17	12
1975	54	1975	28	16
1979	56	1980	25	

(1) 1921-1960 antal mellemskoleeksaminer. 1970 antal elever i 2. real. 1979 antal elever med folkeskolens afgangsprøve i gymnasierelevante fag. Alt sammen pr. 100 16-årige.

(2) Antal studentereksaminer (1970-1980 inkl. antal HF-eksaminer) pr. 100 19-årige.

(3) Universiteter, ingeniøruddannelser, seminarier mv. I pct. af en gennemsnitsårgang 25-29-årige.

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, bilagstabel 26 og U90, figur 2.4.

Bilagstabel 2
Socialgrupperne og de højere uddannelser i 1947 og 1976.

A. Socialgruppernes andel af befolkningen. Skønsmæssig opgørelse.

Socialgruppe:	1947 pct.	1976 pct.
Højere funktionærer og større selvstændige (1)	5	15
Øvrige socialgrupper	56	47
Arbejdere (2)	39	38
I alt	100	100

B. Den andel af socialgruppernes børn, som kom i højere uddannelse (3). Skønsmæssig opgørelse.

Børn af:	1947			1976		
	Højere uddannelse pct.	Ikke højere uddannelse pct.	I alt pct.	Højere uddannelse pct.	Ikke højere uddannelse pct.	I alt pct.
Højere funktionærer og større selvstændige (1)	13	87	100	26	74	100
Øvrige socialgrupper	2	98	100	9	91	100
Arbejdere (2)	0,5	99,5	100	5	95	100
I alt	2	98	100	10	90	100

C. Disse børns andel af de studerende i de højere uddannelser (3).

Børn af:	1947 pct.	1976 pct.
Højere funktionærer og større selvstændige (1)	32	40
Øvrige socialgrupper	59	43
Arbejdere (2)	9	17
I alt	100	100

(1) I 1947 akademikere, andre højere uddannelser og større næringsdrivende, blandt samtlige forsørgere mellem 50 og 60 år. I 1976 de fædre til en årgang unge i 22 års alderen, som tilhørte socialgruppe I+II.

(2) I 1947 husmænd, fiskere, faglærte arbejdere og ufaglærte arbejdere blandt samtlige forsørgere mellem 50 og 60 år. I 1976 de fædre til en årgang unge i 22 års alderen, som var faglærte eller ufaglærte arbejdere.

(3) Universiteter og højere læreanstalter.

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, tabel 16.

Bilagstabel 3
Andelen under længerevarende, videregående uddannelse inden for de forskellige socialgrupper. 1976.

	Lang, videregående uddannelse pct.	Mellemlang, videregående uddannelse pct.	I alt længerevarende videregående uddannelse pct.
<i>Socialgruppe I</i> (Top-funktionærer og store selvstændige, 5 pct. af fædrene til de unge)	39	15	54
<i>Socialgruppe II</i> (Højere funktionærer og større selvstændige, 10 pct. af fædrene til de unge)	20	20	40
<i>Socialgruppe III</i> (Mellem-funktionærer og mindre selvstændige, 39 pct. af fædrene til de unge)	8	11	19
<i>Socialgruppe IV</i> (Underordnede funktionærer, husmænd og faglærte arbejdere, 23 pct. af fædrene til de unge)	7	6	13
<i>Socialgruppe V</i> (Ufaglærte arbejdere, 23 pct. af fædrene til de unge)	3	3	6
I alt	10	9	19

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, bilagstabel 28.

Bilagstabel 4

Den sociale udvælgelse på forskellige trin i uddannelsessystemet, belyst ved en årgang unges forløb fra 14 til 22 års alderen.

	Fra socialgruppe					Fra hele årgangen pct.
	I pct.	II pct.	III pct.	IV pct.	V pct.	
I grundskolen	100	100	100	100	100	100
Udvælgelse til det gymnasieforberedende trin (realafdelingen) (1968)	81	70	49	39	25	45
Udvælgelse til gymnasiet og HF (1971)	65	53	26	16	9	24
Udvælgelse til længerevarende, videregående uddannelse (1976)	54	40	19	13	6	19

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, bilagstabel 28.

Bilagstabel 5

Andelen af de »bedst begavede« fra de forskellige socialgrupper, der ved midten af 1970'erne var under længerevarende, videregående uddannelse. Opdelt på køn.

Unge fra:	Mænd pct.	Kvinder pct.
<i>Socialgruppe I+II</i>		
Større selvstændige	59	32
Højere funktionærer	61	53
<i>Socialgruppe III</i>		
Mindre selvstændige	35	22
Mellem-funktionærer	43	29
<i>Socialgruppe IV</i>		
Husmænd	(29)	(14)
Underordnede funktionærer	34	21
Faglærte arbejdere	28	15
<i>Socialgruppe V</i>		
Ufaglærte arbejdere	19	13

Anm.: Parenteserne angiver, at procentbasis er for lille til sikre slutninger.

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, bilagstabel 8.

Bilagstabel 6

Den kombinerede sociale, »begavelsesmæssige« og »ambitions­mæssige« udvælgelse til længerevarende (mellemlang og lang), videregående uddannelse, belyst på grundlag af en årgangs forløb gennem uddannelses­systemet.

	Socialgruppe					Alle pct.
	I pct.	II pct.	III pct.	IV pct.	V pct.	
A. Procentdelen af de unge inden for hver socialgruppe, der i 14 års alderen var både »bedst begavede« og havde de »højeste ambitioner«	42	37	18	12	7	17
B. Øvrige unge	58	63	82	88	93	83
C. Procentdelen af kategori A, der i 22 års alderen var under længerevarende, videregående uddannelse	82	57	48	32	26	49
D. Procentdelen af kategori B, der i 22 års alderen var under længerevarende, videregående uddannelse	28	25	11	9	4	11

Kilde: Erik Jørgen Hansen: *Hvem bryder den sociale arv?*, tabel 13 og materialet bag denne tabel.

LITTERATUR

- Andersen, Bent Bøgh: En analyse af nogle aspekter af den »kulturelle« barriere mod uddannelsessøgning med baggrund i delingen efter 7. klasse. Socialforskningsinstituttets studie 21. København 1972.
- Geiger, Theodor: De danske studenters sociale oprindelse. København 1950.
- Hansen, Erik Jørgen: Arbejderklassen, bondestanden og skoleeksaminerne. Økonomi og politik. 40. årgang nr. 4, 1966.
- Hansen, Erik Jørgen: De 14–20 åriges uddannelsessituation 1965. Bind I. Social og geografisk rekruttering. Socialforskningsinstituttets publikation 31. København 1968.
- Hansen, Erik Jørgen: Lighedsproblemet i den danske uddannelsesstruktur. Socialforskningsinstituttets småtryk 2. København 1973.
- Hansen, Erik Jørgen: Hvem bryder den sociale arv? Socialforskningsinstituttets publikation 112, bind I og II. København 1982.
- Hansen, Erik Jørgen: Nogle elementer i struktureringen af lighedsdiskussionen. Bilag B, 1 i Lavindkomstkommissionens betænkning. Betænkning nr. 946. København 1982.
- Hernes, Gudmund: Om ulikhetens reproduksjon. København 1975.
- Undervisningsministeriet: U90. Samlet uddannelsesplanlægning frem til 90'erne. Bind 1 og 2. København 1978.
- Ungdomskommissionen: Ungdommens adgang til den højere uddannelse. Betænkning I. Gymnasiet. København 1950.
- Ungdomskommissionen: Ungdommens adgang til den højere uddannelse. Betænkning II. Studierne ved universiteterne og de højere læreanstalter. København 1951.
- Ørum, Bente: Samspelet mellem social baggrund, intellektuelt niveau og placering i skolesystemet efter 7. klasse. Socialforskningsinstituttets studie 20. København 1971.

Andre pjecer af samme forfatter:

Lighed gennem uddannelse? Socialforskningsinstituttets pjece 1. 2. omarbejdede udgave 1977. 43 s. Kr. 10,35.

Engelsk udgave: *Equality through education?* 1978. 46 s. Kr. 18,60.

Levekår i velfærdsstaten. Socialforskningsinstituttets pjece 9. 1980. 48 s. Kr. 20,00.

1753/21 221
1753

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS
BIBLIOTEK
BORGERGADE 28, 1300 K - TEL. (01) 13 98 11

Pjecen *Arbejderklassen og de højere uddannelser* opridser en række af hovedresultaterne fra socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse. Det er den eneste landsdækkende undersøgelse i Danmark, der har fulgt det samme udvalg af en årgang unge gennem mange år. Resultaterne viser, hvor forholdsvis lidt arbejderbørnene har fået ud af den voldsomme vækst i de boglige uddannelser sammenlignet med børn fra andre befolkningslag. Da arbejderklassen er en stor befolkningsgruppe, er den moderate stigning i deres børns uddannelseschancer alligevel blevet til mange tusinde flere studerende fra arbejderhjem. Der gives en karakteristik af disse arbejderbørn, som er brudt op fra deres miljø, og det diskuteres, om intelligensreserven hermed er blevet udtømt. Resultaterne giver anledning til kritiske betragtninger på den herskende lighedsmålsætning, og der peges på nye veje til demokratisering af den kulturelle kapital.